

TỔ CHỨC DẠY HỌC THEO TIẾP CẬN CHỦ ĐỀ PHẦN CƠ THỂ NGƯỜI VÀ VỆ SINH Ở TRUNG HỌC CƠ SỞ

LÊ ĐÌNH TRUNG* - NGUYỄN THỊ MINH NGUYỆT**

Ngày nhận bài: 23/09/2017; ngày sửa chữa: 02/10/2017; ngày duyệt đăng: 04/10/2017.

Abstract: The article mentions theoretical issues of theme-based learning in teaching at schools. Also, the article proposes a process of designing a theme-based lesson plan in teaching at secondary school with illustration of lesson Human Body and Hygiene. This teaching method has been applied with aim to improve cognitive ability of students at secondary schools in particular and quality of teaching in general to meet requirements of education reform in current period.

Keywords: Theme-based learning, teaching, teaching process, human body, hygiene.

Cũng như các môn học khác, việc dạy học phần sinh học cơ thể người và vệ sinh trong chương trình Sinh học 8 (SH8) - THCS có nhiều cách thức, biện pháp khác nhau. Tuy nhiên, con đường tối ưu nhất mang tính hệ thống, logic đó là tổ chức dạy học theo cách tiếp cận chủ đề nhằm tích hợp mang tính tiếp nối sinh học cơ thể động vật (SH7) để hoàn thiện những hiểu biết và tính thống nhất đa dạng của thế giới động vật, thấy được loài người là đỉnh cao về mặt tiến hoá. Trên cơ sở những hiểu biết về các đặc điểm cấu tạo và chức năng của cơ thể từ cấp độ tế bào đến cơ quan, hệ cơ quan và cơ thể trong mối quan hệ hữu cơ mang tính khách quan với môi trường bên trong và bên ngoài cơ thể. Nhờ vậy mà tự tìm cho bản thân các biện pháp rèn luyện thân thể, có ý thức tự giác bảo vệ môi trường sống.

Hiện tại, cấu trúc của SH8 đang được thiết kế theo từng chương, mỗi chương có các bài cụ thể, nhiều nội dung vẫn phân bố chưa thật hợp lí, chưa thể hiện tính tiếp nối tích hợp theo yêu cầu cải cách giáo dục sắp tới. Vì vậy, việc nghiên cứu các nguyên tắc, quy trình xây dựng các chủ đề mang tính tích hợp nội môn là cần thiết, trên cơ sở đó sẽ đảm bảo việc tổ chức dạy học phần cơ thể người và vệ sinh có hiệu quả cao.

1. Chủ đề dạy học và vai trò của chủ đề trong dạy học

1.1. Chủ đề là vấn đề mang tính cốt lõi, là phương diện chính mang tính định hướng vận động của đối tượng và mối liên hệ đa chiều của nó với các đối tượng khác trong tự nhiên. Có thể nói dạy học theo chủ đề có bản chất dạy học tích hợp, đưa nhận thức con người gắn với hiện thực khách quan. Trong dạy học, chủ đề là một đơn vị kiến thức tương đối trọn vẹn mà khi kết thúc xong một chủ đề người học có được kiến thức và kĩ năng giải quyết được các vấn đề thực

tiễn liên quan hoặc giải quyết được các vấn đề trong bối cảnh mới.

1.2. Dạy học theo chủ đề có một số vai trò cơ bản sau:

- Về mặt nội dung tri thức: Tập trung chủ yếu vào kiến thức cốt lõi làm cơ sở để khai thác được những nguồn kiến thức còn lại trong chính môn học đó và các môn học khác.

- Tạo nên mô hình hoạt động lớp học mới bằng các hoạt động khám phá của học sinh mang tính nối tiếp và tích hợp đa chiều, đảm bảo phát huy tối ưu giữa hoạt động học cá nhân và hoạt động nhóm.

- Khắc phục được cách dạy học manh mún theo từng bài, bởi vì dạy học theo chủ đề sẽ tổ chức lại nội dung kiến thức mang tính phổ quát, hệ thống và logic, gắn với việc giải quyết các vấn đề thực tiễn trong cuộc sống, đảm bảo tri thức tiếp thu được có ý nghĩa hơn.

- Tăng tính chủ động cho người học, tự tìm ra cách học, phương pháp học, phương pháp tư duy của một người khám phá tự nhiên, trên cơ sở các hoạt động tự đọc tài liệu giáo khoa và các tài liệu khác liên quan, tăng cường tự học cá nhân và sự hợp tác nhóm có hiệu quả.

- Đối với SH8, thông qua sự kết nối giữa các chủ đề học sinh thấy được tính thống nhất giữa cấu trúc và chức năng trong một hệ cơ quan và giữa các hệ cơ quan trong cơ thể người trong mối quan hệ với môi trường.

- Hình thành các năng lực chung và năng lực chuyên biệt môn Sinh học có hiệu quả cao, đáp ứng được thực tiễn đổi mới cách dạy và cách học theo hướng tiếp cận năng lực.

2. Nguyên tắc và quá trình xây dựng các chủ đề để đưa vào dạy học

* Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

** Trường Đại học Sài Gòn

2.1. Khi xây dựng các chủ đề cần dựa vào các nguyên tắc sau:

- Đảm bảo sự kết nối để tạo sự hỗ trợ về nhận thức với các tri thức **SH6** và **SH7** để khai thác triệt để những vấn đề đã học từ lớp trước về cấu tạo và chức năng của các cơ quan và hệ cơ quan của cơ thể sinh vật đa bào.

- Chọn được các đơn vị kiến thức mang tính nền tảng, cốt lõi, mang tính khái quát cao, có thể coi đó là các khái niệm, các cơ chế, các hiện tượng và quy luật điển hình.

- Mức độ khái quát của chủ đề phải đảm bảo tính phù hợp về mặt phát triển tâm lí và nhận thức của người học để người học qua hoạt động và bảng hoạt động có thể tìm ra tri thức về lí thuyết, thực tiễn cần lĩnh hội. Tùy thuộc vào các đặc điểm về tâm lí, nhận thức, mỗi chủ đề cơ thể chia ra thành các tiểu chủ đề tiện cho việc vận hành và đa dạng hoá các hình thức dạy học.

- Mỗi chủ đề xây dựng cần phải trả lời được câu hỏi: *học cái gì? học như thế nào? học bằng phương pháp gì? cái đạt được là gì? về lí thuyết và thực tiễn.*

2.2. Quy trình xây dựng các chủ đề phân cơ thể người và vệ sinh (SH8 - THCS) để tổ chức dạy học

Quy trình xây dựng chủ đề gồm 4 bước cơ bản sau:

Bước 1) Dựa vào mục tiêu chung của SH8 về mặt kiến thức, kĩ năng, thái độ đã được Bộ GD-ĐT quy định, chọn nội dung cốt lõi để tiến hành xây dựng tên chủ đề và nội dung hoạt động của mỗi chủ đề. **SH8** gồm 11 chương có cả phần lí thuyết và thực hành khi xây dựng chủ đề, phần thực hành của nội dung nào thì được lồng ghép vào nội dung đó để rèn luyện các kĩ năng thực tiễn theo hướng vệ sinh cơ quan và hệ cơ quan. Dựa trên nguyên tắc đã đề xuất ở mục 2.1 có thể phân ra thành 3 nội dung cốt lõi: Khái quát về cơ thể người, cấu tạo và chức năng của các cơ quan, hệ cơ quan, trao đổi chất và năng lượng ở cơ thể người.

Bước 2) Đặt tên cho chủ đề và chỉ ra các nội dung chi tiết của mỗi chủ đề. Dựa trên các nội dung cốt lõi đã được lựa chọn trên, có thể xây dựng thành 3 chủ đề. Đó là:

- **Chủ đề 1. Khái quát về cơ thể người:** Kiến thức của chủ đề bao gồm 3 vấn đề: + Tế bào đơn vị cấu trúc nên mô, cơ quan, hệ cơ quan tạo nên cơ thể; + Khái quát về các phần cơ thể; + Sự điều hoà hoạt động của hệ thần kinh, hệ nội tiết với các hệ cơ quan trong cơ thể.

- **Chủ đề 2. Hệ cơ quan và chức năng của các hệ cơ quan của cơ thể người.** Ở chủ đề này được chia ra thành 6 tiểu chủ đề, tương ứng với từng hệ cơ quan khi tổ chức quá trình dạy học.

- **Chủ đề 3. Trao đổi chất và năng lượng trong cơ thể người:** các kiến thức chính được sử dụng để tổ chức các

hoạt động là: Trao đổi chất, chuyển hoá vật chất, điều hoà thân nhiệt, trao đổi vitamin và muối khoáng, tiêu chuẩn và khẩu phần thức ăn.

Bước 3) Xác định các hoạt động chính của mỗi chủ đề cụ thể, kèm theo công cụ để vận hành các hoạt động học tập đó là câu hỏi, bài tập, sơ đồ, mô hình... Xây dựng các hoạt động chính cho mỗi chủ đề:

- **Hoạt động khởi động:** Để huy động kiến thức và vốn kinh nghiệm đã có của học sinh liên quan đến nội dung của chủ đề bằng phương tiện dạy học khác nhau qua việc tiếp nối logic giữa **SH6** và **SH7** với **SH8**.

- **Hoạt động hình thành kiến thức mới:** bao gồm các hoạt động thành phần kết nối theo chuỗi để giúp học sinh thông qua các hoạt động đó hình thành kiến thức mới từ chủ đề. Các hoạt động này nhằm huy động năng lực của bản thân kết hợp với sự hỗ trợ của nhóm qua các câu hỏi, bài tập, sơ đồ, mô hình mang tính định hướng.

- **Hoạt động thực hành:** Vận dụng các kiến thức vừa mới nắm bắt được để giải quyết các vấn đề đặt ra trong thực tiễn khi tiến hành học tập chủ đề hệ cơ quan và chức năng của nó nhằm hình thành các kĩ năng để phòng tránh các tai nạn xảy ra trong quá trình lao động và trong cuộc sống ngay từ chủ đề đầu tiên.

- **Hoạt động vận dụng tìm tòi, mở rộng** tạo ra những tri thức mới nâng cao năng lực nhận thức, áp dụng hiểu biết của bản thân giải quyết các vấn đề nảy sinh trong thực tiễn thông qua trải nghiệm và kinh nghiệm đã có trong cuộc sống.

Như vậy, có thể nói mỗi hoạt động trong dạy học chủ đề đều có các giá trị khác nhau để nhận thức lí thuyết và vận dụng vào thực tiễn.

Bước 4) Xây dựng bộ công cụ kiểm tra, đánh giá cho từng chủ đề và đề xuất hình thức kiểm tra, đánh giá. Bộ công cụ có thể là câu hỏi, bài tập, một bài thực hành mô hình... được xây dựng dựa trên các tiêu chí đánh giá về tri thức và các kĩ năng có được của học sinh khi học các chủ đề. Từ kết quả thu được giáo viên có thể điều chỉnh, bổ sung các khía cạnh còn thiếu, chưa tường minh trong chủ đề, học sinh có thể tự đánh giá năng lực thực hiện của bản thân để tự điều chỉnh việc học. Hình thức kiểm tra, đánh giá có thể dựa trên bảng quan sát, phiếu hỏi, qua bài kiểm tra...

3. Tổ chức dạy học chủ đề theo 3 bước sau:

Bước 1) Nêu tên chủ đề học tập và các tài liệu học tập liên quan. Giáo viên đưa ra chủ đề học tập và giới thiệu các tài liệu hỗ trợ cần thiết kèm các câu hỏi cốt lõi cho chủ đề.

Bước 2) Học sinh tự tổ chức việc nghiên cứu chủ đề (theo hoạt động cá nhân và hoạt động nhóm) để thực hiện các hoạt động tiếp nối đã đề xuất ở bước 3 trong việc xây dựng chủ đề thông qua hệ thống câu hỏi, bài tập, thí nghiệm sơ đồ, biểu đồ mang tính định hướng của giáo viên. Việc thực hiện các hoạt động nhận thức mang tính kết nối làm tăng thêm tính logic, toàn diện, mở rộng và thực hành thực tiễn.

Bước 3) Tổ chức đánh giá kết quả học tập chủ đề thông qua hệ thống câu hỏi, bài tập... đã được xây dựng cho từng chủ đề (bước 4 trong quy trình xây dựng chủ đề) theo 2 hình thức: tự đánh giá, đánh giá đồng đẳng kết quả đánh giá cho phép giáo viên điều chỉnh nội dung chủ đề, hoàn thiện các hoạt động tổ chức dạy học, thời lượng phù hợp cho mỗi hoạt động, các thành phần và mức độ nhận thức của bộ công cụ.

4. Ví dụ minh họa tổ chức dạy học chủ đề “Khái quát về cơ thể người”

Bước 1) Giáo viên nêu tên chủ đề và giới thiệu các tài liệu học tập. Đọc lại bài 7 - **SH6**; Bài 2 - **SH7**; Bài 1 đến bài 5 - **SH8** làm cơ sở cho học sinh nghiên cứu các nội dung của chủ đề khái quát về cơ thể người.

Bước 2) Tổ chức các hoạt động dạy học theo chủ đề: Học sinh tự tổ chức nghiên cứu cá nhân và thực hiện các hoạt động nhóm để thực hiện các hoạt động nhận thức của chủ đề:

- *Hoạt động mở đầu:* Trên cơ sở những kiến thức đã học về cấu tạo và chức năng của tế bào động vật và thực vật đã được học ở lớp 6 và lớp 7 như tài liệu đã nêu, học sinh sẽ xác định được các thành phần hoá học, các bào quan và chức năng của chúng, thấy được tế bào là đơn vị cấu trúc nên các mô, các cơ quan và hệ cơ quan của cơ thể người.

- *Hoạt động hình thành kiến thức mới:* Gồm 3 hoạt động cơ bản nối tiếp nhau: 1) Xác định tế bào là đơn vị cơ sở xây dựng nên mô, cơ quan, hệ cơ quan của cơ thể người; 2) Các phần của cơ thể và các cơ quan, hệ cơ quan của cơ thể người gắn với chức năng sinh học của chúng; 3) Tìm hiểu sự thống nhất hoạt động của cơ thể được chỉ đạo bởi hệ thần kinh và hệ nội tiết.

Mỗi hoạt động kèm theo các câu hỏi, bài tập mô hình... để học sinh nghiên cứu nội dung sách giáo khoa: + *Hoạt động thực hành:* Nhận diện tế bào, mô, cơ quan trên tiêu bản, mô hình động hoặc mô hình tĩnh và ngay chính trên cơ thể mình bằng quan sát, mô tả...; + *Hoạt động vận dụng, tìm tòi, mở rộng:* Thông qua chủ đề khái quát về cơ thể người, học sinh có thể dựa trên các kiến thức và kinh nghiệm vốn có vận dụng để giải thích thêm nguồn gốc và sự tiến hoá cơ thể người, điều gì đã làm

cho cơ thể người có những biến đổi sâu sắc về hình thái, cấu tạo cơ thể cũng như tính đồng bộ và riêng biệt giữa cấu tạo và hoạt động trong một hệ cơ quan và giữa các hệ cơ quan với nhau.

Các hoạt động trên trước hết từng cá nhân thực hiện, đối với những vấn đề gay gắt cá nhân chưa giải quyết được thì tiến hành trao đổi thảo luận qua nhóm để hoàn thiện các kiến thức cần lĩnh hội.

Bước 3) Tổ chức đánh giá kết quả học tập chủ đề dựa trên bộ công cụ câu hỏi tự luận (hoặc câu hỏi trắc nghiệm khách quan), các bài tập thực hành mô hình... Ví dụ nếu kiểm tra bằng câu hỏi có thể sử dụng các câu hỏi sau:

- Tại sao nói tế bào là đơn vị cơ bản tạo nên các mô, cơ quan, hệ cơ quan, cơ thể người?

- Tính phù hợp giữa cấu trúc và chức năng các cơ quan và hệ cơ quan tạo nên cơ thể người?

- Vai trò của hệ thần kinh và hệ nội tiết trong việc điều hoà sự hoạt động đồng bộ và thống nhất các hệ cơ quan ở cơ thể người?

Từ kết quả đánh giá giáo viên sẽ xác định được mức độ hoàn thiện nội dung chuyên đề, kịp thời điều chỉnh cho phù hợp hơn về cách tổ chức học và kết quả học của từng học sinh.

***

Tóm lại, có thể thấy dạy học theo chủ đề là một hình thức tổ chức dạy học mới theo hướng tiếp cận năng lực, người học phải tự học, tự nghiên cứu để giải quyết các hoạt động giáo viên đưa ra, để lần lượt kết nối các tri thức đặt ra trong chủ đề một cách hệ thống, logic. Người học rèn luyện được các kĩ năng nhận thức ra tri thức khoa học, tập dượt làm lại tri thức đó qua thực hành, cao hơn nữa là tìm tòi, vận dụng sáng tạo vào tình huống mới để tìm ra kiến thức mới áp dụng vào thực tiễn học và thực tiễn cuộc sống thông qua các thao tác tích hợp nội môn, liên môn và xuyên môn. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Nguyễn Quang Vinh (tổng chủ biên kèm chủ biên) - Trần Đăng Cát - Đỗ Mạnh Hùng (2016). *Sinh học 8*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [2] Lê Đình Trung (chủ biên) - Phạm Thị Thanh Hội (2016). *Dạy học theo định hướng hình thành và phát triển năng lực người học ở trường phổ thông*. NXB Đại học Sư phạm.
- [3] Lê Đình Trung (chủ biên) - Đỗ Thị Lan (2012). *Đổi mới phương pháp dạy học và những bài dạy minh họa Sinh học 8*. NXB Đại học Sư phạm.
- [4] Bộ GD-ĐT (2007). *Sinh học 9*. NXB Giáo dục.
- [5] Bộ GD-ĐT (2008). *Sinh học 6*. NXB Giáo dục.
- [6] Bộ GD-ĐT (2008). *Sinh học 7*. NXB Giáo dục.